

Een boom willen zijn

Han Kang en het verzet tegen het eten van vlees

Henriëtte van der Horst

Voordat mijn vrouw vegetariër werd, had ik haar in alle opzichten altijd volstrekt oninteressant gevonden. Eerlijk gezegd vond ik haar toen ik haar voor het eerst zag niet eens aantrekkelijk. Gemiddelde lengte, recht afgeknipt haar, niet lang en niet kort; een gelige, ongezonde teint; jukbeenderen die een beetje uitstaken; haar schuwe, vale voorkomen zei me genoeg.

Met deze zinnen begint het eerste deel van *De vegetariër*, een roman uit 2007, van de Zuid-Koreaanse auteur Han Kang die in 2024 de Nobelprijs voor literatuur ontving. Aan het woord is de echtgenoot van Yeong-hye, de vrouw om wie het in deze uit drie delen bestaande roman, draait. Meneer Cheong doet omstandig uit de doeken waarom hij zijn vrouw onaantrekkelijk en oninteressant vindt, maar toch met haar getrouwd is. Zij voegt zich naar hem, zorgt voor hem, gaat geen moeilijke gesprekken aan en hij kan zijn leven leiden zoals hij dat graag wil.

En dan, op een dag, of liever gezegd in het holst van een nacht, verandert alles. Als hij midden in de nacht na een alcoholische uitspatting zijn dorst wil lessen, treft hij zijn vrouw in de keuken aan voor de openstaande koelkast. Wat doet ze daar? Ze reageert niet op zijn vragen, niet op zijn aanraking. Is ze aan het slaapwandelen? Op een gegeven moment zegt ze: 'Ik had een droom'. Ze reageert niet op zijn vragen naar die droom, doet de deur van de koelkast dicht en loopt naar de woonkamer, waar ze op de grond gaat liggen. Hij lest zijn dorst, gaat terug naar de slaapkamer en valt in een diepe slaap.

Als hij de volgende ochtend, veel te laat, wakker wordt, treft hij zijn vrouw aan in de keuken voor de koelkast. Om haar heen liggen verspreid zakken en dozen met allerlei soorten vlees die ze uit de vriesvakken heeft gehaald. Ze is bezig die in vuilniszakken te stoppen. Als hij vraagt waar

ze in godsnaam mee bezig is zegt ze opnieuw alleen maar: 'Ik had een droom'. Hij verklaart haar voor gek, maar moet weg omdat hij al veel te laat is voor zijn werk. Als hij thuiskomt staat er een vegetarische maaltijd voor hem klaar, waar hij absoluut niet van gediend is.

Er gaan dagen voorbij zonder dat zijn vrouw enige uitleg geeft over haar droom. Opeens staat er, als een interlude, een passage waarin duidelijk wordt wat ze droomde.

Donker bos. Geen mensen. De puntige bladeren aan de bomen, mijn kapotte voeten. Die plaats, ik wist bijna waar het was, maar nu ben ik het kwijt. Bang. Koud. Aan de andere kant van het bevroren ravijn een rood gebouw, een soort schuur. (...) Een lange bamboestok, bloedrode lappen vlees eraan geregen, het bloed druipt er nog vanaf. Probeer langs het vlees te komen, maar er komt geen einde aan het vlees en er is geen uitgang. Bloed in mijn mond, bloeddorweekte kleren vastgezogen op mijn huid. (...) Maar de angst. Mijn kleren nog nat van het bloed. Verstop je, verstop je achter de bomen. Kruip weg, laat niemand je zien. Mijn bebloede handen. Mijn bebloede mond. In die schuur, wat had ik daar gedaan? Die rode rauwe massa in mijn mond gepropt, het zompige gevoel tegen mijn tandvlees, mijn gehemelte, glibberig van vuurrood bloed.

Yeong-hye weigert sinds de droom categorisch vlees te eten of dat voor hem te bereiden. Ook eet ze geen eieren en zuivelproducten meer, ze is dus veganist geworden. In Zuid-Korea is dat ongebruikelijk, vleeskomt eigenlijk bij elke maaltijd op tafel. Ze weigert ook zich te laten aanraken door haar echtgenoot, omdat hij naar vlees ruikt. Hij constateert dat ze afvalt en er ongezond uitziet en besluit de hulp van zijn schoonfamilie in te roepen. Hij belt zijn schoonmoeder die niet

Han Kang

kan geloven dat haar dochter zoiets vreemds, nee, zelfs zoiets schandelijks doet.

Haar moeder en haar oudere zus, In-hye, proberen Yeong-hye telefonisch over te halen om op te houden met dat gekke gedoe en weer normaal te gaan eten. Ze weigert, want ze is vastbesloten om geen enkel dierlijk product meer tot zich te nemen, ze krijgt regelmatig dromen - of zijn het nachtmerries? - die haar versterken in het geloof dat dit is wat ze moet doen.

Tijdens een al eerder afgesproken familie-ententje loopt het helemaal uit de hand. Iedereen dringt erop aan dat Yeong-hye weer 'normaal' gaat eten. Als ze dat weigert ontsteekt haar vader in grote woede. Hij duwt een homp vlees in haar mond terwijl ze door haar zwager en broer in bedwang gehouden wordt. Ze spuugt die homp uit, grijpt een mes en zet een flinke snee in haar pols. Haar man en zwager brengen haar naar het ziekenhuis en vervolgens, omdat ze met ontbloot bovenlijf in de ziekenhuistuin is gaan zitten, naar een psychiatrische kliniek.

Daar eindigt het eerste deel van de roman.

De mongolenvlek

In het tweede deel, 'de mongolenvlek' is niet haar man, maar haar zwager, een videokunstenaar, aan het woord. Het is inmiddels drie jaar later en Yeong-hye die eerst een tijdje bij haar zus en zwager heeft gewoond, woont inmiddels alleen. Haar man heeft zich tijdens haar opname in de kliniek van haar laten scheiden. Haar zwager raakt op een gegeven moment gefascineerd door de mongolenvlek op de billen van Yeong-hye. Een mongolenvlek is een blauwgrijze of blauwzwarte verkleuring van de huid die bij sommige baby's bij hun geboorte aanwezig is en in de eerste paar jaar langzaam verdwijnt. Sporadisch blijft die

vlek veel langer zichtbaar en dat is bij Yeong-hye het geval.

De kunstenaar is al een tijd op zoek naar inspiratie en die krijgt hij opeens als hij van zijn vrouw hoort over de mongolenvlek van Yeong-hye. Hij ziet opeens een scenario voor een video voor zich, waarin de mongolenvlek het middelpunt vormt voor een met bloemen beschilderd lichaam. Hij vraagt Yeong-hye of ze het goed vindt dat hij haar lichaam met bloemen beschildert en dat filmt. Zij staat dat, verrassend genoeg zonder veel vragen, toe en vindt de bloemen prachtig.

Hij schreef op een zwarte pen op het label van de mastertape: *Mongolenvlek 1- Nachtbloeiërs en Dagbloeiërs*. Zodra hij klaar was legde hij zijn hand over zijn ogen, verteerd door de gedachte aan het beeld waarvan hij wist dat hij het nooit zou mogen vastleggen, maar waaraan hij, als iets dergelijks mogelijk was, de titel *Mongolenvlek 2* zou geven. Het beeld van een man en vrouw, hun lichamen prachtig beschilderd met bloemen, die seks hadden tegen een achtergrond van onvoorstelbare stilte.

Een paar dagen later laat hij zichzelf met bloemen beschilderen door een vroegere vriendin, vrijt vervolgens met Yeong-hye en maakt daar, bij haar thuis, een opname van. Ze vallen na het vrijen in slaap en worden wakker als In-hye, haar zus en zijn vrouw, aan tafel de opname zit te bekijken. Ze zegt dat beiden medische hulp nodig hebben en blijkt een ambulance gebeld te hebben die met gillende sirene aan komt rijden.

Er volgt een scène waarin Yeong-hye naar het balkon rent en het erop lijkt dat ze daarvan af zal springen. Haar zwager rent haar achterna en dreigt ook te springen, maar voordat dat kan

De mongolenvlek

gebeuren worden ze beiden afgevoerd met de ambulance.

Misschien is het een droom

In deel drie wisselt het perspectief opnieuw. In-hye is nu degene wier verhaal verteld wordt. Ze zoekt haar zus op in een in de bergen gelegen psychiatrische kliniek, waar ze al een tijdje opgenomen is. Op weg naar de kliniek reflecteert In-hye op haar aandeel in het geheel. Heeft zij voldoende gedaan om Yeong-hye te steunen en te helpen? Ze komt er niet helemaal uit.

Aanvankelijk lijkt het in de kliniek goed te gaan met Yeong-hye. In-hye heeft dan goede hoop dat ze op een gegeven moment weer haar zus zal kunnen ophalen. Maar na een paar maanden gaat het steeds slechter: Yeong-hye weigert te eten en wordt regelmatig staande op haar hoofd aangetroffen. Ze heeft zich in haar hoofd gehaald dat ze een boom is. Haar armen zijn de wortels, haar hoofd en lijf de stam, en aan haar benen zullen takken en bladeren komen. Haar voedsel kan ze dan uit de grond halen en het enige dat ze nog nodig heeft, is water. Liefst over haar benen gegoten terwijl ze op haar hoofd en handen staat.

Als haar zus Yeong-hye komt opzoeken, gaat het heel slecht met haar. De arts vertelt dat ze niets meer eet, en voeding via infuus of sonde niet accepteert. Ze proberen het in aanwezigheid van In-hye, die mogelijk een positieve invloed heeft op Yeong-hye, nog een keer terwijl ze in bedwang gehouden wordt. Zelfs dat lukt niet. Dan zit er niets anders op om haar naar een andere kliniek over te brengen waar ze dat waarschijnlijk wel voor elkaar krijgen. In-hye gaat mee met de ambulance en zegt tegen Yeong-hye:

...‘Wat ik probeer te zeggen...’ fluistert ze tegen Yeong-hye. Het chassis van de ambulance rammelt over een kuil in de weg. In-hye knijpt Yeong-hye in haar schouders. ‘Misschien is het allemaal een soort droom’. Ze buigt haar hoofd. Maar dan, alsof ze plotseling door iets wordt getroffen, brengt ze haar mond vlak bij het oor van Yeong-hye en praat, zorgvuldig de woorden een voor een formulerend, verder. ‘Ik heb ook dromen, weet je. Dromen... en ik zou me erin kunnen laten verdwijnen, me eraan overgeven... maar de droom is toch niet het enige wat er is? We moeten op een gegeven moment toch wakker worden? Want... want dan...’

Daar, terwijl de ambulance nog onderweg is,

eindigt het verhaal terwijl In-hye naar buiten kijkt en intens naar de bomen staart. ‘Alsof ze op een antwoord wacht. Alsof ze ergens tegen protesteert. De blik in haar ogen is duister en indringend.’

Ze is geen zoogdier

Gaandeweg wordt steeds duidelijker dat Yeong-hye haar hele leven al in meer of mindere mate geterroriseerd wordt door mannen. Haar vader heeft haar in haar jeugd regelmatig mishandeld als hij in een slechte bui was of te veel gedronken had. Haar zus In-hye, de oudste van het gezin, nam de taken van haar oververmoeide moeder over en zorgde ook voor haar vader, daarom liet hij haar met rust. Ook hun jongere broertje dat uitstekend voor zichzelf kon opkomen, liet hij met rust. En hoewel meneer Cheong - zijn voornaam wordt nergens genoemd, waarmee de afstand die hij graag tot iedereen bewaart duidelijk is -, zijn vrouw niet mishandeld heeft, beschouwt hij haar wel als zijn dienstmaagd die gewillig doet wat hij vraagt en ongevraagd goed voor hem zorgt.

De arts in de kliniek waar Yeong-hye in het derde deel van het boek verblijft, duidt haar anorexia nervosa, want dat is de diagnose die ze heeft gekregen, als volgt in een gesprek met In-hye.

‘Ik weet dat ik u dit de laatste keer ook verteld heb, maar vijftien tot twintig procent van de patiënten met anorexia nervosa hongert zich uit tot de dood erop volgt. Zelfs als ze letterlijk vel over been zijn, blijven ze er nog van overtuigd dat ze aangekomen zijn. Er kunnen allerlei psychologische factoren een rol spelen: een machtsstrijd met een dominante moeder bijvoorbeeld... Maar Kim Yeong-hye is een van de speciale gevallen waarbij de patiënt weigert te eten omdat ze aan schizofrenie lijdt. We waren ervan overtuigd dat haar schizofrenie niet ernstig was, we hebben eerlijk gezegd totaal niet voorzien dat de situatie zich zo zou ontwikkelen. (...) Maar we weten nog steeds niet zeker waarom Kin Yeong-hye eten weigert, en geen van de medicijnen die we haar gegeven hebben lijkt enig effect te hebben gehad. Het is geen gemakkelijke beslissing voor ons, maar een andere mogelijkheid zien we niet. Onze eerste plicht als arts is iemand in leven te houden...en we kunnen er simpelweg niet zeker van zijn dat ons dat hier lukt.’

Opmerkelijk is dat Yeong-hye op diverse

manieren duidelijk maakt waarom ze niet wil eten: ze is ervan overtuigd dat ze een boom is en geen zoogdier. En bomen hebben nu eenmaal geen eten nodig, die halen hun voedingsstoffen uit de grond. Ze vertelt dat aan haar zus en staat ook regelmatig een hele tijd op haar handen en hoofd. Dat moet toch iedereen opgevallen zijn en is een duidelijke verklaring waarom ze voedsel weigert.

Dit roept de vraag op of de artsen en het verplegend personeel in de kliniek zich echt verdiepen in hun patiënten. Yeong-hye's instemming met het laten beschilderen van haar lichaam met bloemen en het vrijen met haar eveneens met bloemen beschilderde vrijer wordt opeens een stuk begrijpelijker als je goed naar haar eigen woorden luistert. Waarschijnlijk was ze er toen ook al van overtuigd, of in ieder geval er mee bezig, dat ze een boom, een plantaardig organisme, was.

Lijdt Yeong-hye aan schizofrenie, of heeft ze een PTSS? We hanteren in de psychiatrie allerlei etiketten die in de loop van de tijd weer kunnen verdwijnen of waarvoor de criteria aangepast worden op basis van nieuwe inzichten. De vraag is en blijft of die etiketten nu echt een verklaring vormen voor het gedrag van mensen of dat ze vooral een beschrijving van dat gedrag zijn. Yeong-hye's stellige overtuiging een boom te zijn kan als een waan geduid worden, maar is die waan dan uiting van een psychiatrische aandoening of is die waan uiting van haar verlangen om te ontsnappen aan de onderdrukking die ze haar hele leven ervaart?

ARFID

Er worden in de DSM-5-TR diverse vormen van anorexie onderscheiden en de vorm waar Yeong-hye aan lijkt te lijden: vermijdende, restrictieve voedselinname (ARFID, Avoidant/Restrictive Food Intake Disorder) is pas sinds 2013 opgenomen in de DSM. Er is nog relatief weinig onderzoek naar gedaan aldus de Nederlandse Zorgstandaard Eetstoornissen.

Patiënten met ARFID krijgen te weinig voedingsstoffen naar binnen, dat is bij Yeong-hye al heel snel het geval en dat blijft uiteraard niet zonder gevolgen. Het eetgedrag bij ARFID is selectief (te weinig variatie) en/of restrictief (te weinig in hoeveelheid). Het eetgedrag van Yeong-hye vertoont beide kenmerken: ze eet al drie jaar heel selectief en sinds haar tweede opname in een

psychiatrische kliniek steeds restrictiever: op een gegeven moment weigert ze alle soorten voedsel. De DSM-5-TR beschrijft drie verschillende profielen van ARFID:

1. Gebrek aan interesse in voeding en eten – weinig tot geen hongerprikkels voelen, vergeten te eten.
2. Vermijding van bepaalde voeding vanwege sensorische eigenschappen, zoals smaak, geur, kleur, of textuur.
3. Vermijding van (bepaalde) voeding vanwege ernstige zorgen of angst voor aversieve consequenties ervan – bijvoorbeeld angst om te slikken, stikken, kokhalzen, overgeven, (buik)pijn te krijgen of een allergische reactie.

Profiel 2 lijkt dan van toepassing op de eetstoornis die Yeong-hye heeft: de smaak, de geur en de textuur van vlees (en zuivelproducten) stoten haar af, zelfs aanrakingen van haar man kan ze om die reden niet meer verdragen. De cijfers over de prevalentie van ARFID vertonen een behoorlijke spreiding, afhankelijk van de onderzochte populatie en de gebruikte meetinstrumenten en de criteria voor het stellen van de diagnose ARFID.

ARFID komt in vergelijking met de andere eetstoornissen (anorexia nervosa, boulimia nervosa, en eetbuistoornis) relatief vaak op jonge leeftijd voor en komt ook vaker bij jongens/mannen voor dan de andere eetstoornissen. In een Duits onderzoek werd voor ARFID een prevalentie van één procent onder volwassenen gevonden. In een onderzoek uit de VS herkende drie procent van de volwassenen zich in de beschrijving van ARFID.

Eetproblemen, vooral selectief eten, komen relatief veel voor bij kinderen en verdwijnen vaak spontaan weer als kinderen ouder worden. Bij ARFID lijkt er sprake van een genetische component blijkt uit een groot Zweeds onderzoek onder tweelingen: in 79 procent van de gevallen lijken erfelijke factoren een rol te spelen. Daarnaast kunnen ook traumatische ervaringen een rol spelen bij het ontstaan van ARFID op elke leeftijd, waarbij je kunt denken aan een pijnlijke ingreep aan de mond of keel, een akelige verslikervaring of een tijdlang sondevoeding krijgen.

Bij Yeong-hye is die traumatische ervaring zeker ook aanwezig: haar vader duwt haar tijdens

het familie-etentje terwijl ze in bedwang wordt gehouden door haar broer en zwager een brok vlees in de mond. Je moet er niet aan denken. Han Kang beschrijft die scène heel sec, zonder veel omhaal van woorden. Dat maakt het beeld des te indringender.

Bij ARFID is er, net als de andere eetstoornissen in een deel van de gevallen sprake van psychiatrische comorbiditeit: met name angststoornissen en neurobiologische ontwikkelingsstoornissen, vooral autismespectrumstoornissen (ASS), ADHD en verstandelijke ontwikkelingsstoornissen komen relatief vaak voor bij ARFID.

Het beloop van ARFID is, zoals bij elk gezondheidsprobleem, afhankelijk van allerlei factoren. Niet alleen de stoornis zelf, maar ook somatische factoren, sociale factoren cognitieve factoren (leerervaringen) en gedragsfactoren bepalen het beloop en zijn belangrijk bij het bepalen van het beleid. Er is nog relatief weinig bekend over de prognose en over hoe groot het suïciderisico is bij ARFID.

In de tijd dat Han Kang deze roman schreef was ARFID nog niet in de DSM opgenomen en werd een selectieve en restrictieve voedingsstoornis vooral als een pediatrisch/opvoedkundig probleem gezien. Inmiddels is duidelijk dat ARFID op elke leeftijd kan optreden en ook bij volwassenen na een traumatische ervaring kan ontstaan. Je kunt het de psychiaters in de kliniek waar Yeong-hye was opgenomen dan ook niet kwalijk nemen dat ze de diagnose ARFID niet hebben gesteld. Aan de andere kant had meer interesse en een diepgaande exploratie waarschijnlijk wel meer inzicht opgeleverd in het

gedrag van Yeong-hye en tot meer begrip voor haar en haar denkbeelden en overtuigingen geleid.

Je zou kunnen zeggen dat Han Kang in haar boek een ARFID avant la lettre heeft beschreven. Het is goed om ons daarbij te realiseren dat ook voor ARFID geldt dat het een etiket is dat we gebruiken om bepaald gedrag te beschrijven, daarmee hebben we nog niet de verklaring waarom iemand zich zo gedraagt als hij of zij doet.

Wat er in iemand omgaat

Han Kang heeft vast niet voor niets voor deze structuur gekozen, waarin zich vanuit drie verschillende perspectieven het verhaal, het leven en het lijden van Yeong-hye ontvouwt. Op geen enkel moment gaat ze direct in op wat er zich in het hoofd van Yeong-hye afspeelt. Alleen in het fragment waarin de droom die de aanleiding vormde voor de wijziging in eetgedrag wordt beschreven, is Yeong-hye zelf aan het woord. Ik vermoed dat ze met de keuze voor deze structuur wil aangeven dat we ons vaak focussen op wat we van anderen waarnemen, wat we van anderen veronderstellen, maar veel minder vaak echt willen weten wat er in iemand omgaat, wat hij/zij echt voelt/denkt/ervaart. Dat geldt helaas ook vaak voor zorgverleners.

De vegetariër is een boeiende roman die op sublieme, maar ook subtiele wijze laat zien dat er vaak wel degelijk een aanleiding is voor afwijkend gedrag.

ARFID kan vele vormen aannemen: ook geuren en kleuren kunnen afstotend werken

Literatuur

Kang, Han, *De vegetariër*. Nijgh en van Ditmar, Amsterdam, vijftiende druk 2024.

Uit het Engels vertaald door Monique Eggermont.

Zorgstandaard eetstoornissen. <https://www.ggzstandaarden.nl/zorgstandaarden/eetstoornissen/vermijdende-restrictieve-voedselinnamestoornis-arfid>